

KÁRPÁTI ATTILA ISTVÁN

A KOLOZSVÁRI CASINO TÖRTÉNETE AZ ALAPÍTÁSTÓL 1848-IG

■ A reformkor az új politikai gondolatok mellett a kulturális és a társasági életben is változást hozott. Ennek egyik eredménye az egyesületi élet fellendülése, ezen belül is a kaszinó intézménye, amely sok más kezdeményezés mellett Széchenyi István nevéhez fűződik. A casino olasz szó jelentése házacská, de emellett egy másik definícióval is találkozunk a korabeli sajtóban. A *Hasznos Mulatságok* című lap magyarázata szerint a kaszinó szó Monte Cassino bencés kolostorára vezethető vissza. Már a középkortól kezdve sok beteg érkezett gyógyulást remélve a bencés szerzetesekhez, akik ott-tartózkodásuk alatt a kezelések mellett élénk társasági életet éltek.¹

A gróf az angol mintán keresztül felismerte, hogy a fejlődés és a haladás a közös munkálkodás eredménye, s a kaszinó intézménye ennek szolgálatában jött létre. A könyvekből és a folyóiratokból beszerzett információkat a tagok megvitathatták, s ez egyfelől alkalmat teremtett a közvélemény formálására, másfelől pedig lehetőség nyílt a vitakultúra fejlesztésére. A kaszinó egy másik, közismert funkciója a társadalmi és a vallási különbségek elhalványítása, bár sok esetben egy adott városban a kaszinó mellett a városi polgárság külön társalkodót alapított.² Emellett az intézmény a szórakozásnak is teret engedett, hiszen a termekben lehetőség nyílt a játékra – például a biliárdozásra –, s a tagok számára egy éttermet is fenntartottak. A „kaszinómozgalom” a Pesti Casino létrejötte után gyorsan terjedt országszerte: 1828-ban Kaposváron, majd 1829-ben Szegeden is megalakult a helyi kaszinó, s Széchenyi munkásságának, valamint az országgyűléseknek köszönhetően 1833-ban már 29 kaszinó és olvasótársaság található Magyarországon és Erdélyben.³ Kevésbé ismert, hogy a Pesti, majd később Nemzeti Casino 1827. évi megalakulása előtt, már 1787-től létezett Budán egy kaszinó, amely nagy hasonlóságot mutatott reformkori utódaival, s Brassóban az 1826-ban megalapított szász kaszinó is korábbi Széchenyi kezdeményezésénél.⁴

A Kolozsvári Casino gondolatával legelőször Bölöni Farkas Sándor 1828. augusztus 11-i levelében találkozunk. Mint ebből kiderül, Wesselényi Miklós révén részvényeseket keresett, akik támogatnák a kaszinó megalapítását. Sajnos a megkérdezettekről, illetve a szervezés kapcsán összehívott gyűlés résztvevőiről nem tudunk meg többet annál, hogy többségük pénzhiányra hivatkozva nem támogatta a kezdeményezést, s a döntést a következő összejövetelükre halasztották.⁵ A terv minden bizonnyal még 1828 őszén kellő pártolóra talált, mivel Döbrentei Gábor az elinduló kaszinó támogatásáról biztosította barátját, s elküldött neki egy példányt a Pesti Casino alapszabályából.⁶ Kettejük levelezéséből csupán annyit tudunk meg, hogy a Luborics János arisztokraták által kedvelt vendéglőjében berendezett olvasószoza kialakítását Bölöni Farkas Sándor felügyelte, s kezdetben 15 lapot járatott. A kolozsvári postamester, Karlovics János 1830 februárjában írt beszámolója szerint a társaság akkor 30 főből állt, s a részvényes tagok a magyar és a külföldi hírlapokhoz egyaránt hozzájutottak.⁷

Az alakuló közgyűlésre 1833. január 13-án került sor. Bély Ferenc beszédében így fogalmazta meg a kaszinó lényegét: „főbb célja a’ miveltebb társalkodás, nemzetiség előmozdítása, a’ közértelem és érzés terjesztése”.⁸ Az alapítók – név szerint Bethlen János, Kendeffy Ádám, Bethlen Ádám, Mikes János, ifj. Bethlen Pál és Bölöni Farkas Sándor – levelezés útján hívták fel a figyelmet kezdeményezésükre, s az alakuló közgyűléskor már 173 tagja volt a Kolozsvári Casinónak. A tagság feltétele a részvényvásárlás volt, amely évi 20 forintba került, s mindenkinek legalább 4 évre előre köteleznie kellett magát az összeg kifizetésére. Mindenekelőtt egy alkalmas helyet kellett keresniük; ebben Kendeffy Ádám nyújtott segítséget, aki 1834. április 24-ig a kaszinó rendel-

kezésére bocsátotta kolozsvári házát. A helyiségek bebútorozására gyűjtést szerveztek a tagok között, amelyből az alakuló közgyűlésig 1000 forintot sikerült összeszedniük. A befolyt összegből Mikes János irányítása alatt elkezdtek megvásárolni a szükséges bútorokat, de az adományokat a továbbiakban is várták a tagoktól. További kiadást jelentett a folyóiratok előfizetése és beszerzése is. Az 1828-ban járatott 15 laphoz képest az első jegyzőkönyv már 35 sajtóorgánumról tesz említést. A legfontosabb hazai hírlapok mellett egy francia és több német nyelvű újságot is találunk a listában, s a paletta a tematika terén is szélesedett. A kaszinó által járatott lapok sokszínűségére ad magyarázatot Bölöni Farkas Sándor a kaszinói javallatkönyvbe írt egyik bejegyzése: „Ezen szent cél, a világosságnak és közértelemességnek terjesztése levén a mi egyesületünknek, a kolozsvári Casinónak legfőbb törekvése, ennek elérésére általában két módot találunk gondolhatónak: a) A nevelés által a serdülő generációt formálni; b) Könyvek s nevezetesen folyó írások által a megletebb értelmet érlelni.”⁹ Az irodalmi és művészeti lapokat az *Aurora* és az *Uránia* mellett a *Jenaer Literaturzeitung* képviselte, de a német nyelvű újságok között találunk lótenyésztéssel foglalkozó, vadászati és erdészeti, kertészeti, sőt hadtudományi lapot is. Ahogy a közgyűlés egyik határozatából kiderül, a kaszinó tagjai közül többen is ellenezték a német nyelvű sajtóorgánumok megrendelését, azonban a magyarul nem tudó részvényesekre és vendégekre való tekintettel ezeket mégiscsak beszerették.¹⁰

A január 13-i, Bánffy János elnöklete alatt lezajló alakuló közgyűlésen került sor a tisztségviselők megválasztására. A kaszinó vezetését ellátó három igazgató – Bethlen János, Kendeffy Ádám és Mikes János – az alapítók közül került ki, a jegyző Gyergyai Ferenc, a kolozsvári városi tanács főjegyzője lett, a pénztárosnak pedig Szábel Menyhárt kereskedőt szavazták meg a részvényesek.¹¹ A közgyűlés megválasztotta a 14 tagból álló választmányt, s döntöttek arról is, hogy a kaszinó éttermének vezetését Ajtai András vendéglősre bízzák.¹²

Az alakuló közgyűlés határozatának értelmében az elfogadott szabályzatot elküldték a tagoknak, emellett a sajtóban is közzétették a hírt a kolozsvári kaszinó megnyitásáról. Az eseményről az *Erdélyi Híradó* mellett a *Jelenkor* és a *Hazai 's Külföldi Tudósítások* is beszámolt, s ahogy a tudósításokból kiderül, az első gyűlésen mintegy 100 kaszinói részvényes jelent meg.¹³ Ahogy az Bélydy Ferenc 1833. január 13-i beszédéből is kiderül, a szabályzat megalkotásában elévülhetetlen érdemei voltak Bölöni Farkas Sándornak. A jegyzőkönyv szerint neve a legelső részvényesek között szerepelt, továbbá jól mutatja kaszinóbeli népszerűségét, hogy a választmányba a legtöbb szavazattal választották meg társai.¹⁴ A későbbiekben is találkozunk olyan hírrel, amely a Bölöni iránt tanúsított tiszteletéről és szeretetről tanúskodik: az 1835. évi első közgyűlésen a Kolozsvári Casino tagjai annak ellenére is meg akarták hosszabbítani igazgatói tisztségében, hogy a szabályzat ezt tiltotta. Bölöni azonban visszautasította az ajánlatot arra hivatkozva, hogy egyéb kötelezettségei miatt nem tudja tovább ellátni az igazgatói feladatokat.¹⁵ Érdemeit azonban nem csupán a Kolozsvári Casino ismerte el: a Nagynyedi Casino tiszteletbeli tagjává választotta, s 1835. január 18-án a Zilahon működő Közép-Szolnoki Casino az *Utazás Észak-Amerikában* című művéért egy ezüst billikomot – vagyis ivóserleget – ajándékozott Bölöni Farkas Sándornak, amelyet egy beszéd kíséretében Wesselényi Miklós adott át az ünnepeltnek.¹⁶

A pesti Nemzeti Casino mintájára elkészített szabályzat lefektette a működés kereteit, valamint a tagokra vonatkozó jogokat és kötelezettségeket. A vezetőség a 3 igazgatóból, a 14 választmányi tagból, a jegyzőből és a pénztárosból állt, akik havonta legalább egyszer, a hónap első napján gyűlést tartottak, és döntöttek az új tagok felvételéről, illetve megbeszéltek a kaszinó működésével kapcsolatos ügyeket. A jegyző és a pénztáros egy éven keresztül töltötte be tisztségét, s esetükben a tisztújításra mindig a januári közgyűlésen került sor. Félévente sorshúzással kiválasztottak 1 igazgatót és 7 választmányi tagot, akiket lecseréltek, s utódaikat a közgyűlés választotta meg. A kiesőket a kaszinó tagjai újraválaszthatták, azonban egymás után kettőnél többször senki sem tölthette be tisztségét, legalább fél év szünetet kellett tartani. A kaszinó évente két közgyűlést tartott, amelyen minden tagnak hozzászólási és szavazati joga volt. Ennek elsődleges feladata a tisztségviselők megválasztása volt, azonban itt kerültek megbeszélésre a kaszinót érintő fontosabb ügyek, valamint az alapszabály pontjainak módosításai is, továbbá a jegyzőnek és a pénztárosnak ekkor kellett számot adnia tevékenységéről.

A részvényesek az igazgató engedélyével bevezethettek egy nem Kolozsváron élő művészt, tudóst vagy katonát a kaszinóba, aki 8, illetve további 14 napig kaphatott engedélyt a bejárásra. Emellett a választmány fenntartotta magának a jogot arra, hogy a városon átutazó híres embereket meghívja a kaszinóba, továbbá az általuk kiválasztott helyi művészeknek és tudósoknak egy évig ingyenes tagságot biztosíthattak.¹⁷

Sajnos a Kolozsvári Casino szabályzataiból és névsoraiból, amelyeket általában évente jelentettek meg, a vizsgált időszakból csupán kettő maradt ránk, az 1833. és az 1842. évi. Az *Erdélyi Híradó* hasábjain megjelent közgyűlési jelentésekből azonban nagyjából rekonstruálni lehet a kaszinó anyagi helyzetét, továbbá taglétszámának és szabályainak változásait. A szabályok módosítása rámutat arra is, hogy a Kolozsvári Casino közösségi élete nem volt mindig súrlódásoktól mentes.

Az alakuló közgyűlés után szűk egy hónappal Gyulay Lajos naplója már arról árulkodik, hogy a szabályzatban voltak finomításra szoruló pontok. „Délután a választottságnak gyűlése volt, melybe az actionariusok [részvényesek] nem bocsáttattak be, melyért szívemből is haragudtam. Nem szeretem még egy rongyos kaszinó választottságának tirannizmusa alatt nyögni” – olvashatjuk Gyulay naplójában.¹⁸ A gróf minden bizonnyal nem lehetett egyedül véleményével, ugyanis az 1833. évi második közgyűlés módosította a választmány gyűléseire vonatkozó pontot, s ezt követően azokon a tagok is részt vehettek, de nem szólhattak hozzá a témához.¹⁹

Egy másik konfliktusra, amelynek főszereplője Wesselényi Miklós volt, 1835 januárjának végén került sor. „Vesselényi egy indítványt tett, mely szerint javallja, hogy az országgyűlési tagok szívesen látott vendégei legyenek a kaszinónak, mégpedig megkülönböztetve, reájok ne ballotiroztassék. Indítványa első ága elfogadott, de az ellen, hogy ballotirozás [titkos szavazás] nélkül bévétessenek, első én költem fel, és azt mondtam, hogy a kaszinóban mind egyformák vagyunk... Vesselényi úgy megharagudott, hogy odahagyta a kaszinót, és azt mondta, hogy többé a küszöbére sem fog lépni” – számolt be a történekről diáriumának hasábjain Gyulay.²⁰ Wesselényi javaslatának első felét végül mégis elfogadta a közgyűlés, s az országgyűlés résztvevői a vonatkozó szabályok mellett vendégként vehettek részt a kaszinó életében, azonban másokkal szemben nem részesítették őket előnyben a szavazás nélküli felvétellel.²¹

Nemcsak egy-egy személy között találkozunk konfliktusokkal és nézeteltérésekkel, hanem a férfiak és a nők között is. Ahogy a Kolozsvári Casino egyik külföldi tagja, John Paget útleírásából kiderül, a kolozsvári hölgyek nehezteltek a kaszinóra, amely mellett, hogy csak férfiak lehettek a tagjai, elvonta szalonjaiktól a vendégeket.²² Így 1839 decemberében megalakítják az arisztokrata hölgyek olvasótersaságát, amelybe „férfiak felvételét semmi esetre sem fognak”.²³

A részvényesek száma az alapítást követően folyamatosan növekedést mutat. Nem sokkal az alapító közgyűlés után a tagok száma már 226 volt, s 1835 augusztusában a Kolozsvári Casino már 288 taggal rendelkezett.²⁴ Az *Erdélyi Híradó*ban fennmaradt féléves jelentések alapján az alapítástól 1848-ig tartó időszakban 1836 augusztusában volt a legtöbb a részvényesek száma, 295.²⁵ Ezután azonban egy nagyobb visszaesés következett be, mivel 1838 februárjában már csak 184 tagról számolt be a kolozsvári kaszinó közgyűlési jelentése.²⁶ Ennek okát valószínűleg az első négyéves részvényvásárlási kötelezettség lejártában, valamint a Polgári Társalkodó 1837. szeptemberi megalakulásában kell keresnünk. Ilyen jelentős visszaeséssel a későbbiekben nem találkozunk; ugyan a közel 300 fős taglétszámot a szabadságharcig nem érték el, 1841 februárjában már 251 részvényes tagjuk van, és még 1848 februárjában is 200 taggal rendelkeznek.²⁷

A tagok létszámával a Kolozsvári Casino vagyona is folyamatosan növekedett. A befolyt tagdíjakból a működés költségeit finanszírozták, a fennmaradt összeg egy részét pedig kamatoztatták. Külön bevételi forrást képezett a kártyapénz, amelyet a kártyázók fizettek a kaszinónak, mivel a szerencsejáték a szabályzat értelmében tilos volt. Az így befolyt jövedelemből gyarapították a könyvtárat, s a félévente megjelenő beszámolóokban ezt a tételt külön is feltüntették. Mindemellett a kaszinó lehetőséget biztosított arra is, hogy bálók és egyéb rendezvények céljából bérbé vegyék termeit, s a kártyapénzből származó bevételekhez hasonlóan féléves jelentéseikben általában ezeket is külön feltüntették. A kiadások között szerepelt a folyóiratok előfizetésének díja, a könyvtárba beszerzett művek ára, valamint az ingatlan bérleti díja. A kaszinó négyfős személyzettel is rendelkezett, akik a szabályzat értelmében nem fogadhattak el pénzt a tagoktól.²⁸

1834 áprilisában bérbe vették Kendeffy Ádám házát s annak 15 szobáját, valamint az azzal szomszédos, Nussbaumer József tulajdonában álló épület 5 bebútorozott szobáját.²⁹ 1836 januárjában merült fel a saját ingatlan vásárlásának terve,³⁰ a pénzügyi helyzet azonban csak 1839-ben tette lehetővé, hogy valódi intézkedéseket hozzanak. A közgyűlés által elfogadott terv szerint a Kolozsvári Casino meglévő 9000 forintra rúgó vagyona mellé még 8000 forintot kellett volna összegyűjteniük. Ennek érdekében lehetővé tették, hogy azok, akik öt évre egy összegben, készpénzzel megvásárolják részvényeiket, 100 forint helyett 80 forintért jussanak azokhoz, s életük végéig kedvezményesen vásárolhassák meg a részvényeket. Így 100 kaszinótag befizetésével összegyűlt volna a szükséges összeg, s a kedvezményes részvényvásárlásra 1839 decemberéig adtak határidőt.³¹ A kezdeményezés azonban nem hozta meg a kívánt eredményt: 1840 februárjáig csupán 11 tag támogatta ilyen formában az ingatlanvásárlást, ezért az augusztusi közgyűlésig, majd 1841. május 1-ig meghosszabbították a határidőt.³² Ezt követően vélhetően leállították a gyűjtést, mivel a félévi jelentésekben nem találunk rá utalást. A kaszinó így továbbra is bérbe vett ingatlanokban működött: 1842-ben Wes-selényi Farkas házát bérelték ki, majd 1843 áprilisában Kendeffy Ádám özvegyének házába költöztek.³³

A stabil pénzügyi helyzet és a működési költségek előteremtése nemcsak a tagság létszámától, hanem a részvényesek fizetési hajlandóságától is nagymértékben függött. 1835-ben találkozunk először a tartozásokkal, valamint a tartozókra vonatkozó szabályokkal – ekkor minden bizonnyal a szabályzatot is módosították –, miszerint egyszeri felszólítás után törvényes úton behajtják a tartozást.³⁴ A problémával Bölöni Farkas Sándor naplójában is találkozunk: 1835. január 25-i naplóbejegyzésében a kaszinó tagjainak fizetéstől való ódzkodására panaszkodik, és csalódottságának ad hangot: „...a Casino hanyatlani kezdett tönusát sok kedvetlenség nélkül nem vagyok képes helyrehozni. A Casino nekem soká kedvenc ideám volt, attól igen sokat reméltem... Azt hittem, csak a kezdet bajos, de practicai folyamatja mindinkább csüggeszt.”³⁵ Az 1836 augusztusában megjelent közgyűlési beszámolóban már azt olvashatjuk, hogy „a’ részvényesek közül... részvényőket sokan meg nem fizetvén, azokra nézve még egyszeri meg szólítás, ’s azután tartozásuknak törvényes elégvétel útján felszedések határozatott”.³⁶ 1838-tól a félévi jelentések rendszeres elemévé vált, hogy a közgyűlés a tartozások behajtását a választmányra bízta, de még 1839-ben is voltak kifizetetlen részvények, bár a kintlévőségek összegéről nem tudunk meg semmit a jelentésekből.³⁷ A problémára a közgyűlés a szabályok módosításával keresett megoldást. Az 1840. évi második közgyűlésen „arra nézve, hogy a’ részvények pontosabban befizetessenek, újabb megszorító és a’ felszólító levelekbe tisztán beírandó törvényczikk hozatott”.³⁸ Ugyan az új szabályt nem ismerjük, annyi azonban az 1842. évi szabályzatból kiderül, hogy a tartozókat kétszer szólították fel a fizetésre, ezt követően nevüket kiírták egy táblára a bejáratnál, s addig nem léphettek be a kaszinóba, amíg nem rendezték adósságukat.³⁹

A Kolozsvári Casino anyagi javait nem csupán a pénzbeli bevételek képezték. Már az első, 1833-ban megjelent szabályzatban olvashatunk a műtárgy- és ritkaságyűjtemény létrehozásának szándékáról, s annak megvalósításához a tagok felajánlásait várták.⁴⁰ A gyűjteményekkel kapcsolatban az első adataink a könyvtár gyarapodásáról vannak. A jelentésekben a legtöbbször feltüntetik, mennyi pénz folyt be a kártyapénzről, s ebből mennyit költöttek el könyvek vásárlására. 1835 januárja és augusztusa között 134, 1836 ugyanezen időszakában 230 könyvet vásároltak, s 1837 februárjában a kaszinó könyvállománya már 1000 kötetre rúgott.⁴¹ Az 1844 elején már 2722 kötetből álló könyvtárba napi 8 óras munkaidőben egy könyvtárost is felvettek.⁴² A könyvállomány gyarapítását tovább folytatták, s ennek eredményeként 1847 augusztusában a bibliotéka polcain már 3216 könyv foglalt helyet. Még ugyanebben az évben a részvényesek számára lehetővé tették a könyvkölcsönzést, bár ez nem vonatkozott minden műre, például a szótárakra, névtárakra és a folyóiratokra. A kölcsönzési idő egy hónap volt, s a kaszinó tagjainak előre kaucióba kellett helyezniük a könyv árát, amelyet csak akkor kaptak vissza, ha időben és épségben visszaszolgáltatták a művet. Az egy hónap kölcsönzési idő lejártá után 1 krajcár késedelmi díjat számoltak fel naponként. A kölcsönző tagoknak a könyvkiadási jegyzékbe fel kellett írni nevüket és a mű címét, s az előkészített könyvet másnap vehették át a jegyzőnél, aki mindennap délután 4 és 5 óra között látta el könyvkiadási feladatait.⁴³

A bibliotéka mellett más gyűjteményekkel is találkozunk a közgyűlési jelentésekben. 1839 januárjában Gyulay Lajos felajánlásából létrejött a kaszinó érme-gyűjteménye. A Gyulay által adományozott török pénzek mellett, melyeket keleti utazásáról hozott haza, ókori görög és római, kora újkori erdélyi és kortárs külföldi érmekkel is gazdagodott a Kolozsvári Casino éremtára. A gyűjteményt a kaszinó termeiben ki is állították, s kurátorának Bölöni Farkas Sándort választották meg, akit 1839 szeptemberében Incze Mihály követett, majd 1841 februárjától ismét Bölöni látta el a gyűjtemény felügyeletét.⁴⁴ Az adományozók között ott találjuk többek között a Bánffy és a Bethlen család tagjait, Wesselényi Ferencet, valamint Degenfeld Ottót.⁴⁵ Az éremtár a felajánlásoknak köszönhetően 1848 februárjában már 21 arany-, 709 ezüst- és 444 rézérmét tartalmazott.⁴⁶ Az 1840 augusztusában megjelent jelentésben szerepel először a pecsétgyűjtemény, amely 1848 elején 117 darabot foglalt magába.⁴⁷ Mindezeket kiegészítette egy ásványgyűjtemény is, amely az érme-gyűjtemény létrehozásakor már minden bizonnyal létezett: 1844 februárjában 400 darabot számlált, s ez a szám 1848-ig változatlan volt.⁴⁸ A gyűjtemények darabjai mellett egy-egy alkalommal egzotikus tárgyak is kiállításra kerültek a kaszinó termeiben. Az *Erdélyi Híradó* 1841. április 9-i számának olvasói az alábbirol értesülhettek: „A' casino olvasó szobájában két nagy fog, egy láb-szár, egy forgó csont láthatók, melyek nemes Doboka vármegyében Ördögkuton találtak. Geognostáink elefánt tetemnek tartják. Hasonló csontok találtaknak még ugyan Doboka vármegyében a drági határon.”⁴⁹

A Kolozsvári Casino tagjaival nem csupán a névsorokban találkozhatunk, több más kolozsvári egyesületben, kulturális és gazdasági kezdeményezésben is részt vettek. Közösségi szinten a kaszinó 1838-tól közgyűlési határozattal egy színházi páholy rendszer bérlésével támogatta a kolozsvári színházi életet, továbbá részvények vásárlásával segítette a kolozsvári repacukorgyárat.⁵⁰ A kultúrparatólós terén a színház mellett a kolozsvári zenei egyesületek életében is találkozunk kaszinótaggal. A Muzsikai Szorgalom Társaság elnöki tisztét 1834-től a Kolozsvári Casino egyik alapítója, Mikes János látta el, tagjai között ott volt Szábel Menyhárt is, s az egyesületből ugyanebben az évben kiváló Templomi és Színészi Muzsikai Társaság a korábban már említett jegyző, Gyergyai Ferenc vezetésével jött létre. A két társaság egyesülésével 1836 novemberében Muzsikai Conservatorium néven létrejött szerveződés számára egy másik kaszinórészvényes, Bethlen Domokos ajánlotta fel házában egyik termét a havonta megrendezett hangversenyek színteréül.⁵¹ Bethlen Ferenc – akivel csak az 1842. évi névsorban találkozunk – 1834-ben Művelődés barátai néven életre hívott egy társaságot, amely célját a beszéd gyakorlásában és tökéletesítésében jelölte meg, akár szabadon, akár felolvasással.⁵² A részvényesek nevei a gazdasági kezdeményezéseknél is felbukkanak. Amellett, hogy az Erdélyi Gazdasági Egyesület első gyűlését a Kolozsvári Casino épületében tartották – s a későbbiekben is több alkalommal ez adott otthont az egyesület közgyűléseinek – a kezdeményező, Teleki Domokos mellett a támogatói ívet aláírók túlnyomó többsége a kaszinó 1842. évi névsorában is szerepel. Ennek tükrében nem meglepő, hogy az 1844. évi megalakulást követően az egyesület vezetését ellátó 23 főből csak 3 személy nem volt a Kolozsvári Casino tagja.⁵³

A Kolozsvári Casino mellett egy másik, hasonló célokkal rendelkező szerveződés is létrejött a városban. 1837 szeptemberében Tauffer József kereskedő vezetésével megalakult a kolozsvári Polgári Társalkodó. A korabeli közhiedelemmel ellentétben a Társalkodó nem akart a Casino vetélytársa lenni, mivel – ahogy azt az *Erdélyi Híradó* 1843. február 24-i számában megjelent közleményükben hangsúlyozták – a két intézmény célja közös volt. Szabályainak legtöbb pontja, valamint szervezeti felépítése is hasonlóságot mutat a Casino működésével, bár tagsági díja lényegesen kevesebb, 6 forint volt. A tagság tekintetében viszont lényeges különbséget mutat a két társaság: a köznyelvben „úri kaszinóként” ismert intézménnyel szemben a Társalkodó tagjai elsősorban a városi polgárság soraiból kerültek ki.⁵⁴ A Polgári Társalkodó sikerét mutatja, hogy 1840 tavaszán szabályait átvéve és alkalmazva alakult meg a nagyszabású Polgári Casino.⁵⁵ A korabeli sajtóban megjelent tudósítások alapján az 1848-as események kapcsán is aktívabbnak mutatkoztak, mint az „úri kaszinó”: május végén a sajtóban megjelent, magyar kormányt illető vádak ellen tiltakozásukat fejezték ki, júniusban pedig közgyűlésük 400 forintot szavazott meg a honvédelmi kiadások támogatására.⁵⁶

A Kolozsvári Casino Bölöni Farkas Sándor által életre hívott elődje 1828-ban Erdély második kaszinójaként jött létre. Az 1833. évi szervezeti megalakulást követően a társasági élet egy új színtere jelent meg a városban, amely a szórakozási lehetőségek mellett teret adott a vitának és az eszmecserének is. Az anyagi helyzetet tekintve stabilitást és fejlődést láthatunk. Bár az ingatlanvásárlás terve kudarcba fulladt, valamint a tagok is felhalmaztak bizonyos mértékű tartozást, a vizsgált korszakban a kaszinó nemcsak fenn tudta tartani magát, hanem a részvényesek felajánlásaiból és vásárlások útján egy gazdag könyvtár mellett egyéb gyűjteménnyel is bírtak. A részvényesek pedig nemcsak a kaszinó életében vettek részt, hanem a reformkori kolozsvári kulturális és gazdasági kezdeményezésekben is aktívan szerepet vállaltak.

■ JEGYZETEK

1. Novák Béla: *Fővárosi kaszinók a 19. században*. Budapesti Negyed 2004. 4. sz. 92.
2. A Pesti Casino e céljáról, valamint arról, hogy ezt sikerült-e megvalósítani, a történeti szakirodalomban különböző véleményekkel találkozunk. Lásd Simon Zoltán: *A reformkori magyar politikai nyilvánosság és a Nemzeti Kaszinó*. Sic Itur ad Astra 2000. 3. sz. 28–33.
3. Fülöp Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. 93. 95–96. (a továbbiakban Fülöp: i.m.)
4. Tóth Árpád: *Önszerveződő polgárok*. L' Harmattan Kiadó, Bp., 2005. 143–144; Pajkossy Gábor: *Egyesületek a reformkori Magyarországon*. História 1993. 2. sz. 7.
5. Jakab Elek: *Bölöni Farkas Sándor és kora*. Keresztény Magvető 1870. 4. sz. 303–304. (a továbbiakban Jakab: i.m.)
6. Jancsó Elemér: *Döbrentei Gábor kiadatlan levelei Bölöni Farkas Sándorhoz*. Keresztény Magvető 1944. 1. füzet. 38–39. Döbrentei Gábor Bölöni Farkas Sándorhoz írt leveleit a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára őrzi.
7. Jakab Elek: *Kolozsvár története*. III. Bp., 1888. 772.
8. *100 év. A kolozsvári kaszinó évkönyve, 1933*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Kvár, 1933. 31. (a továbbiakban 100 év: i.m.)
9. Jakab: i.m. 311.
10. 100 év: i.m. 31–40.
11. Gyergyai Ferenc életéhez lásd Gaal György: *Kétszáz éve született Gyergyai Ferenc nyelvész, muzsikus, Kolozsvár 1848-as követe, királybírája*. Keresztény Magvető 1999. 3–4. sz. 121–140. A Szábel családról bővebben lásd Murádin János Kristóf: *Hat elaggott férfiaknak...* Erdélyi Örmény Gyökerek 2007. 127. sz. 21–25.
12. 100 év: i.m. 45–48.
13. Erdélyi Híradó 1833. január 19. 41; Jelenkor 1833. január 30. 66; Hazai 's Külföldi Tudósítások 1833. január 30. 66.
14. Jakab: i.m. 310.
15. Erdélyi Híradó 1835. január 31. 66.
16. Bölöni Farkas Sándor: *Utazás Nyugat-Európában. Naplótöredék*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2008. 256–261. (a továbbiakban Bölöni: i.m.) A Wesselényihez intézett felkérő levelet lásd Arhivele Naționale Românei, Direcția Județeană Cluj, fond nr. 250, crt. nr. 141. A Közép-Szolnoki Casino levele Wesselényi Miklóshoz, 1834. november 6.
17. *Kolozsvári Casino részvényesei névsora betűrendel, 's annak szabályai*. Kvár, 1833. 29–42.
18. Gyulay Lajos: *Napló (1820–1848)*. Vál. és s. a. r.: Csetri Elek. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2004. 139. (a továbbiakban Gyulay: i.m.)
19. Erdélyi Híradó 1833. augusztus 17. 105.
20. Gyulay: i.m. 164–165. Wesselényi naplójában is megtaláljuk a történetet, bár ő nem említi meg Gyulay Lajost. A zsigóbi báró naplójában így értékelte a kaszinóban történt vitát: „...tehát ki van mondva, hogy a' Követi Kar a' Casinonak nem szívesen látott vendége. Míg ez így lesz, nem lépek a' Casinoba.” Archívele Naționale Românei, Direcția Județeană Cluj, fond nr. 250, crt. nr. 30. Wesselényi Miklós naplójegyzetei, 1835. január 26.
21. Erdélyi Híradó 1835. január 31. 65.
22. John Paget: *Magyarország és Erdély*. S. a. r.: Cs. Lingvay Klára. Kriterion Könyvkiadó, Kvár, 2011. 383.
23. Fülöp: i.m. 107–108.
24. *Kolozsvári Casino részvényesei névsora betűrendel, 's annak szabályai*. Kvár, 1833. 43.; Erdélyi Híradó 1835. január 31. 65–66.
25. Erdélyi Híradó 1836. augusztus 13. 95.
26. Erdélyi Híradó 1838. február 10. 45. Sajnos a Kolozsvári Casino 1837. évre vonatkozó első félévi jelentése nem tartalmazza a tagok létszámát. Egy-egy alkalommal az Erdélyi Híradóban nem lelhető fel a kaszinó féléves jelentése, ilyen az 1837. év második félévi beszámoló is.
27. Erdélyi Híradó 1841. február 9. 45.; Erdélyi Híradó 1848. február 8. 84.
28. Erdélyi Híradó 1833. augusztus 17. 105.; *Kolozsvári Casino részvényesei névsora betűrendel, 's annak szabályai*. Kvár, 1833. 42.
29. Erdélyi Híradó 1833. augusztus 17. 105.
30. Erdélyi Híradó 1836. február 6. 81.
31. Erdélyi Híradó 1839. szeptember 5. 78.

32. Erdélyi Híradó 1840. február 6. 41; Erdélyi Híradó 1840. augusztus 18. 53; Erdélyi Híradó 1841. február 9. 45.
33. *A Kolozsvári Casino részvényesei névsora betű rendel 's annak szabályai*. Kvár, 1842. 50; Erdélyi Híradó 1843. február 10. 69. Az 1843. évi költözés körülményeibe, a „kétlaki életmódba” enged betekintést Gyulay Lajos 1843. május 30-i naplóbejegyzése: „Tegnap már az új kaszinóban vacsoráltunk, és így végvalahára már általköltöztünk. A régi kaszinóba menvén, pipázni akartam tegnap, de dohányom ugyanott, pipám már által volt költöztetve az új kaszinóba. S nem vagyunk eszerint még se künn, se benn.” Gyulay: i.m. 323.
34. Erdélyi Híradó 1835. augusztus 15. 97.
35. Bölöni: i.m. 258–259.
36. Erdélyi Híradó 1836. augusztus 13. 95.
37. Erdélyi Híradó 1839. február 7. 41; Erdélyi Híradó 1839. szeptember 5. 77.
38. Erdélyi Híradó 1840. augusztus 18. 53.
39. *A Kolozsvári Casino részvényesei névsora betű rendel 's annak szabályai*. Kvár, 1842. 23.
40. *A Kolozsvári Casino részvényesei névsora betűrendel, 's annak szabályai*. Kvár, 1833. 43–44.
41. Erdélyi Híradó 1835. augusztus 15. 97; Erdélyi Híradó 1836. augusztus 13. 95; Erdélyi Híradó 1837. február 4. 73.
42. Erdély Híradó 1844. február 6. 55.
43. Erdélyi Híradó 1847. augusztus 15. 520.
44. Erdélyi Híradó 1839. február 11. 45; Erdélyi Híradó 1839. szeptember 5. 78; Erdélyi Híradó 1841. február 9. 45. Gyulay Lajos keleti utazásához lásd Gyulay: i.m. 236–244.
45. Az adományozók neveihez részletesen lásd Erdélyi Híradó 1839. május 13. 149; Erdélyi Híradó 1840. február 20. 57; Erdélyi Híradó 1840. május 15. 153; Erdélyi Híradó 1841. január 5. 5.
46. Erdélyi Híradó 1848. február 8. 84.
47. Erdélyi Híradó 1840. augusztus 18. 53; Erdélyi Híradó 1848. február 8. 84. Az 1840. augusztusi és 1841. februári jelentés szerint a gyűjtemény 317 darabot tartalmazott, ezt követően azonban minden jelentés 117 pecsétről tesz említést. Ez alapján vélhetően elírás állhat a kiugróan magas adat mögött.
48. Erdélyi Híradó 1844. február 6.; Erdélyi Híradó 1844.aug. 6. 371; Erdélyi Híradó 1847. aug. 15. 520.
49. Erdélyi Híradó 1841. április 9. 113.
50. Erdélyi Híradó 1838. augusztus 14. 50.; Erdélyi Híradó 1839. szeptember 5. 78.
51. Kovács Emese: *Muzsikái Conservatorium, Kolozsvár, 1837*. (Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia). Kolozsvár, 2006. 3–5. Online elérhető: http://etdk.adatbank.transindex.ro/pdf/zen_kovacs.pdf
52. Gyulay: i.m. 155–156.
53. Sipos Kámillo: *Az Erdélyi Gazdasági Egylet története 1844–48-ig*. Kvár, 1911. 26–32.
54. Fazakas László: *Polgári kaszinók Kolozsváron*. Korunk 2013. 9. sz. 90–91; Merza Gyula: *Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt. Száz év története*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Kvár, 1940. 7–11.
55. Erdélyi Híradó 1840. április 2. 105.
56. Ellenőr 1848. május 25. 46; Ellenőr 1848. június 13. 90.
<http://mail.korunk.org/api/bf/attachments/?folder=INBOX&uid=14846&part=3&action=download>

